

HANİBRAHİMŞAH KAZISI 1970 YILI ÖN RAPORU

Doç. Dr. HAYRİ ERTEM

KAZI HEYETİ:

Keban'da uzun yıllar sular altında kalacak eski eserleri kurtarma projesine katkıda bulunmak amacıyla ilk kez 20.6.1970 - 27.8.1970 tarihleri arasında fiilen yürüttüğüm Hanıbrahimşah (yen adı Esenkent) kazısı çalışmalarına Filolog Dr. Atila Tolun, Aysel Tolun, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğrencilerinden Gönül Ertem, Burhan Balcıoğlu, Kemal Sertok, Yılmaz Özdemir, Mustafa Kol ve maalesef bir trafik kazası sonucu kaybettiğimiz arkadaşımız Sumeroğlog Recep Yurtman katılmışlar ve büyük çabalarıyla önemli katkılarda bulunmuşlardır.

HÖYÜK:

EJazığ'ın kuzey-batısına düşen ve Elazığ-Çemişgezek yolundan Koruk köyü istikametine ayrılan yolun sonunda, şehre +40 km. uzaklıkta, düz bir kaya platformu üzerine oturmuş 125 m. uzunluğu 60 m. genişliği 12 m. yüksekliği olan höyük, doğu ve batısından geçen ve hemen höyüğün kuzey ucunda birleşip Murat nehrine akan Erzürük çayı ile bir küçük dere arasında bulunmaktadır. Eski köy yerleşmesine bitişik olup, bugünkü köye +60 m., Murat'a olan uzaklığı ise +5 km. dir.

Höyüğün üzerinde durduğu kaya platformu muhakkak ki, çok asırlar önce, dere yataklarında bugün müşahade ettiğimiz, kaya tabakalarına bağlanmakta idi. Zamanla bu kayalar tabii kuvvetlerin aşındırması nedeniyle çökmüş ve dere yataklarına meydana gelmiştir. Ancak höyüğün güneyinde, eski köy yerleşmesinin bulunduğu yerdeki kayaların çökme ne-

deni, kanımıza göre, savunma amacıyla höyük üst sakinleri tarafından hendek açmak suretiyle yaratılmış ve daha sonra tabii kuvvetlerin de etkisiyle bu iş zamanla hızlanarak büyümüştür. Bunlar sist tabakasının parçalarıdır. Sert olmayıp yumuşaktır. Öyle ki, köylüler kazma ile kolayca bu kayaları, toprak kazar gibi, kazabilmektedirler. Bugün hala höyüğün eteklerinde kırılıp çöken bu kaya tabakasının parçaları durmaktadır (Res. 1). Böylece yukarıda boyutlarını verdiğimiz höyüğün ilk yerleşme tabakasının bugünkü ölçülere göre daha geniş bir alan kapsadığı anlaşılmaktadır.

Katıda takip edilen yol ve kazılacak yerlerin seçimi:

Höyüğün küçüklüğü, baraj sularının yakın bir gelecekte toplanmaya başlayacağı nedeniyle zamanımızın darlığı höyükte başlıca iki yerde çalışmamızda ve çalışmalarımızda takip edeceğimiz yolun belirlenmesinde etken olmuştur. Şöyle ki,

1) Höyüğün en uygun yeri olarak gördüğümüz batı yamacında tepeden itibaren, aşağı seviyelere inildikçe genişletilmesi düşünülen ve şimdilik 5 x 10 m. boyutunda tuttuğumuz iki açmada (FG-XIII) höyükteki tabakalaşmayı kısa zamanda tespit etmek,

2) Bu stratigrafi açmalarına paralel olarak, sular kaplayana kadar, höyüğün röper noktasında ölçüleri üstte fazla geniş olmayan, fakat alt tabakalarda lüzumu halinde genişletebileceğimiz, düz bir alanda 15 x 20 m. boyutunda 12 açmada (IJKLM - XVI, XVII, XVIII) hem mimari ve hem de buluntu elde ederek kaya platformuna inmek esas alınmıştır.

Kazı ve sonuçları:

Bu amaçlarla açtığımız sondaj mahiyetindeki stratigrafi açmalarında kazı sonuna kadar elde ettiğimiz tabakalar ve buluntular şöyle sıralanabilir :

I. tabaka : Bulunan seramiğe göre hem Bizans devrinin ve hem de höyüğün son iskan tabakasıdır. **IJKLM - XVI, XVII, XVIII** açmalarında bu tabaka "I a" olarak adlandırılmıştır.

il. tabaka: I. tabakada bulduğumuz aynı tip seramiğin yanısıra ele geçen bir bakır para, tabakayı kesinlikle tarihlendirmemizi mümkün kılmıştır. Paranın hem ön ve hem de arka yüzlerinin çok aşınması ve tahrip olmasına rağmen ön yüzünde İsa'nın büstünün, arka yüzde de İsa'nın ismini kapsayan kitabenin (HRİS-TU BASILEU BASiLE) yer aldığı seçilebilmektedir.

Bizansın Parlak Devri sonlarına, doğru Johannes I zamanında darpedilen bütün bakır sikkelerde, imparatorun tasvirine, ön yüzlerinde İsa'nın resmi, arka yüzlerinde İsa'nın ismi bulunmakta..dır¹. Bizim paramız da bu örneklerle uydu..gundan aynı gruba, daha doğrusu, Johannes I (969 - 976)'e ait olması gerekir².

I. ve il. tabakaların Bizans olması nedeniyle bu tabaka **IJKLM - XVI, XVII, XVIII** açmalarında "I b" olarak anılmıştır.

III. tabaka: Değişik karakterde karşımıza çıkan seramik arasında, muhtelif çağlardan tanıdığımız boyalı seramiklere benzemeyen ve muhtemelen **M.Ö. 1. Bin Yıla** ait olduğunu söyleyebileceğimiz, bir çeşit boyalı seramikte vardır.

IV. tabaka: İlk kez Erken Bronz Çağının açık bej ve krem zemin üzerine kah..: verengi ve koyu kırmızı boya ile yapılmış çeşitli geometrik ve hayvan motifli, çark izlerinin seçilebildiği ve oldukça ince sayılabilecek kalınlıkta seramik, az da olsa, ele geçmeğe başlar.

V. tabaka: IV. tabakada bulduğumuz Erken Bronz Çağının renkli seramiği, stratigrafi açmalarının dar ölçülerine naza-

ran bu tabakada oldukça bol denebilecek miktarda görülür. Bu tip seramik üzerindeki geometrik motifler çevrede kazılan Pulur (Sakyol)'da **1-VIII.** tabakalarda³, Kalaycıktepe'de V.⁴ ve Tepecik höyükte "Eski Tunç Çağı" tabakalarında⁵ bulunanların aynıdır. En son U. Esin'in⁶ ve H. Hauptmann'ın⁷ değindikleri gibi bi-zim de renkli seramiğimizi Burney'in⁸ Malatya-Elazığ bölgesi kalkolitik ve Erken Bronz Çağı örneklerine bağlamamız gerekecektir. Bununla beraber bu seramiğin stratigrafi açmalarımızda X. tabakaya kadar devam etmesi ve özellikle Karaz tipi seramiği ile aynı tabakalarda yanyana görünmesi keyfiyeti Pulur (Sakyol) kazılarında 1-VIII. katlarda bu iki tip seramiğin bulunmasına paralel düşer. Orada VIII. tabakadan itibaren XI. tabakaya kadar Karaz tipi seramik yalnız devam etmiştir. Bizdeki durumu ancak gelecek mevsim çalışmalarında araştırılacak olan diğer alt tabakalar aydınlığa kavuşturacaktır. Erken Bronz Çağı'nın bu renkli seramiği yanısıra, yuvarlak olan ağız kenarı karşılıklı iki tarafta yassı bir şekilde çıkıntı yaparak kulp vazifesi gören mutfak kabı tipine ait seramik te çıkmıştır. Bir dereceye kadar bizimkine benzeyen örnekler Norşun-Tepe 1968 kazılarında ele geçmiştir⁹. VII. tabakada ocak arkasında görülen bu kap tipimizde (**Res. 3**), Norşun-Tepe örneğinde olduğu gibi, karın şişkinliği hemen ağız kenarından itibaren başlamaz. İkisinin benzer tarafları sadece ağız kenarındaki karşılıklı iki yassı tutamağın oluşudur. Mutfak kabı oluşu nedeniyle kap siyah ve kabadır.

VI. tabaka : Erken Bronz Çağının renkli seramiği devam etmektedir.

VII. tabaka: V. tabakada sözü edilen her iki seramikte bir değişme olmamakla beraber ilk kez bu tabakada kuvvetli sayılabilecek yangın müşahede edilmiştir. Ayrıca at nalı şeklinde ocaklar bulunmuş olup önleri dairevidir (**Res. 2, 3**). Aynı tip ocakların idollerine Pulur (Sakyol)'un A 2 alanı XI. kat tapınağında da raslanmıştır.

• VIII. *tabaka*: Üst tabakalardan itibaren devam edegelmekte olan renkli seramikle beraber bu tabakada ilk defa siyah, kaba, perdahlı ve üzerleri kabartma şeklinde çeşitli geometrik motifli (Kazı tipine benzer) bir tip seramik ¹¹ görünmeğe başlar (Res. 4, 5, 6).

Bu arada bir küp parçası üzerinde, daha çok kuş (belki kartal) ve kolayca adlandırılmıyacağımız bir hayvan karışığı ile onun ters simetriğini ihtiva eden bir silindir mühür baskısı ele geçmiştir (Res. 7). Hayvanın başı, profilden yapılmış olup sağında ve solunda kulağa ya da boynuza benzer çıkıntılar vardır. Başın üstünde elips formunu andıran bir motif bulunmaktadır. Kanatlar, vücut ve ayaklar cepheden tasvir edilmekle beraber iki ayak olması gerekirken tek bir ayak halinde gösterilmiştir. Kanatlar, yaya benzer şekilde, yumuşak hatlarla yapılmıştır.

Kazıya göre küp, mahallinde yapılmış ve dolayısıyla mühür sahibi sahip olduğu küpe mühürünü basmıştır. Erken bir yargı olmakla beraber bizi bu kanıya götüren nedenlerin, 1) küp hamurunda kullanılan toprağın aynı yöreden alınmış olduğu, 2) küpün karın kısmına ait olması muhtemel görünen küp parçasının iç kısmındaki çok az kavisten dolayı küpün büyük olduğu ve dolayısıyla uzak bölgelerden o zamanki imkanlarla oraya taşınıp getirilemeyeceği görüşüdür.

Kazı mevsimimizin en mühim buluntusu olarak değerlendirmek istediğimiz baskının benzerlerini ilgili mühür literatüründe ¹² bulamadık. Motif olarak genellikle hayvan motiflerini ve geometrik motifleri konu alan Cemdet-Nasr silindir mühürleriyle karşılaştırılabilirse de kesin bir tarih verilmesi mümkün değildir. Bulduğu tabaka itibarıyla şimdilik Erken Bronz Çağının mühürü demekle yetinmek istiyoruz.

IX. *tabaka*: VIII. tabakanın seramikleri devam etmekte olup aynı zamanda V. ve VIII. tabakada ele geçmiş olan ağız kenarı karşılıklı iki tarafta çıkıntı yaparak kulp vazifesi gören mutfak kabı tipine ait

seramik bu tabakada tekrar karşımıza çıkar.

X. *tabaka*: Seramikte herhangi bir değişme olmamakla beraber höyükteki ikinci kuvvetli yangın bu tabakada görülür. Fazlaca tahrip olmuş şekilde ele geçen 5 küp içinde yanmış arpa, buğday ve nohuta benzer tahıl kalıntıları yanında bozulmamış durumda bal peteklerinin de görünmesi, o devir insanların tarım ve ancılık yönünde oldukça ileriye gittiklerini izah etmektedir. Bunlardan alınan örnekler ilgili laboratuvarlarda incelenmek üzere gönderilmiştir.

Açmaların küçüklüğü nedeniyle, böylesine büyük bir kalınlık meydana getiren (6 tabaka) Erken Bronz Çağı yerleşmelerinin safhaları hakkında ayrıntılı bilgi edinmek bu yıl için mümkün olmamıştır. Ancak önümüzdeki kazı yıllarında **IJKLM•XVI, XVII, XVIII** açmalarında yapacağımız araştırmalar bu hususta bizi aydınlığa kavuşturacaktır.

Kazı mevsimi sonunda X. tabakaya kadar erişilebilmiş ve höyüğün röper noktasından itibaren 7.50 m. gibi bir derinlik elde edilmiştir. Bu tabakalaşma açmalarında ana kayaya kadar daha henüz araştıramadığımız 4.50 m.lik bir derinlik kalmıştır. Gelecek mevsim çalışmaları başında, buradaki araştırmayı sona erdirmek ve böylelikle höyüğün kesinlikle ne kadar tabakayı kapsadığını tespit etmek öncelik sırası bekleyen işlerden biridir. Stratigrafi açmalarından edindiğimiz kanıya göre höyük, belirli zamanlarda herhangi bir taziyek olmaksızın terkedilmiştir. Üst tabakalardaki bu durumu, açmış olduğumuz **IJKLM - XVI, XVII, XVIII** açmalarında gerek yangın izlerinin olmayışı ve gerekse hiçbir buluntu ele geçiremeyeişimiz, destekler durumdadır.

Kazı çalışmalarımızın diğer ağırlık merkezi olan 15 x 20 m. boyutundaki **IJKLM•XVI, XVII, XVIII** açmalarında üstten itibaren 3 tabaka araştırılmış, amacımıza uygun olarak tab kalann mimari durumları ve diğer buluntular kazanılmaya çalışılmıştır. Stratigrafi açmalarında tespit et-

tiğimiz tabakaların buradaki paralellerinde karakteristik noktalar şöylece sıralanabilir :

I. *tabaka (I a)*: Satıhtan 40-50 cm. derinlikte, tabii kuvvetler ve köylüler tarafından bir kısmı tahrip edilmiş tabakadan belli başlı, birbirine paralel sayılabilecek iki taş temel ile sayıları oldukça fazla yuvarlak tandırlar ortaya çıkmıştır. Taş temeller alt alta tek taş sırasından ibaret olup balık-pulu tabir edilen şekilde örülmüştür. Herhangi bir yerde yangın izine raslayamayışımız ve bir buluntu ele geçiremeyişimiz, höyüğün son iskan katının kendiliğinden terk edilmiş olduğuna kuvvetli bir delildir. Ele geçen seramik ile temellerin örgü sistemi ve alt kattaki tabakada da aynı şeyleri müşahade etmemiz, özellikle stratigrafi açmalarında il. tabakada bulduğumuz Bizans parası bize bu tabakanın Bizans Devri'nin höyükteki son safhasını teşkil eden bir tabaka olduğunu söylememizi mümkün kılar.

II. *tabaka (I b)*: Bu tabaka üstteki tabaka tarafından biraz tahribata uğramış ise de mimari bakımdan oldukça sağlam plan vermektedir (Res. 8). Burada birbirine bitişik iki yapı ele geçmiştir. Bunlardan biri açmaların güneyine raslayan yapıdır ki, bunun sadece 7 x 9 m. boyunda olan salon kısmı gün ışığına çıkarılabilmektedir. Salonun batı duvarına bitişik, birbirinden 2.40 m. uzaklıkta zemin üzerinde 2 direk taşı, doğu duvarına bitişik 1 direk taşı ele geçmiştir. Salona batıdan bir kapı ile geçilmekte olup höyüğün erimiş yamacına raslayan bu giriş ya da bir diğer oda maalesef kazanılamamıştır. Duvarların salon içine bakan yüzlerinde oldukça kalın sıvalar vardır. Taş temellerin üzerleli toprak ve moloz olup, kerpiç yoktur. Bu teknik, bölgenin karakteristik duvar tekniği olarak bu tabaka için ilginçtir. Zemin için san toprak kullanılmıştır. Buna bitişik diğer yapı da aynı

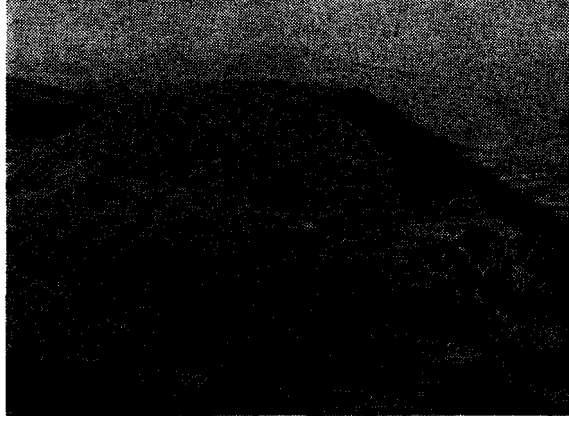
teknikte yapılmış, yanyana iki odası ele geçmiştir. Odalardan doğudaki, ortak duvara bitişik yarım daire şeklinde zeminden 40 cm. yükseklikte yan ve üstü sıvalı seki gibi bir kısım ihtiva etmektedir. Bu tabaka kaldırılıp 111. tabakaya inilmeye başlandığı sırada çapı 2.30 m.yi bulan, tabana doğru daralan, içi sıvalı ve kenarları harç ve taşla yapılmış fakat ne maksatla kullanıldığına dair herhangi bir ip ucu bulamadığımız, şimdilik silo? diye adlandırabileceğimiz bir yapıyla karşılaşılmıştır. Bu iki odalı yapının duvarlarında yukarıda kaydettiğimiz teknikten ayrı olarak kireç ve kum karışığı harcın kullanılmış olduğu görülmüştür. Odalara doğudan bir kapı ile girilmektedir. Duvar temel taşları, yine balık-pulu tabir edilen şekilde örülmüştür. Ele geçen seramik üst kat seramiğinin aynıdır. Küçük buluntu yoktur.

III. *tabaka (il)* : Mimari bakımdan oldukça karışık plan veren tabakadan duvarlardaki örgü sistemi üst katlardakine benzemektedir. Renkli seramik çıkmakla beraber Erken Bronz Çağı seramiğine benzemez. Tabakanın kesinlikle tarihlenebilmesi için önümüzdeki mevsim bu tabakada daha geniş araştırmaların yapılması gerekecektir.

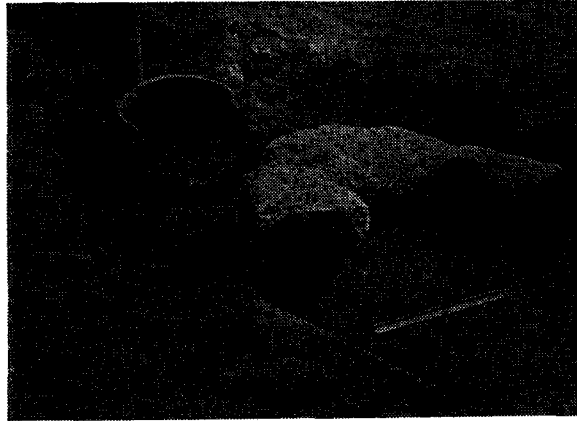
Höyük üstü çalışmalarımız yanısıra, muhtemelen Bizans tabakalarında kullanılmış olduğu düşünülen, höyüğün güney eteğinde basamaklarla inilen, bir su sarıncını da tespit etmiş bulunmaktayız.

Hanibrahimşah 1970 kazıları sonucuna göre buradaki tabakalaşmaların, daha doğrusu kültürlerin, bölgedeki yakın höyüklerden b:lhassa Pulur (Sakyol) ve Kalaycık Tepe'de ele geçen kültürlerle bir paralellik gösterdiği ve özellikle alt tabakalardaki kültürlerin zengin karakterde oldukları, Erken Bronz Çağından sonra uzun bir süre höyüğün iskan edilmemiş olduğu ortaya çıkmaktadır.

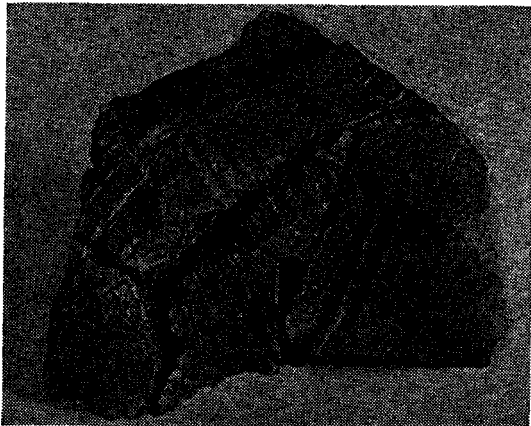
Res. 1 - Hanıbrahimşah höyüğünün güney - batıdan görünüşü.

Res. 2 - FG - XII. Erken Bronz Çağının atnalı şeklindeki ocağı.

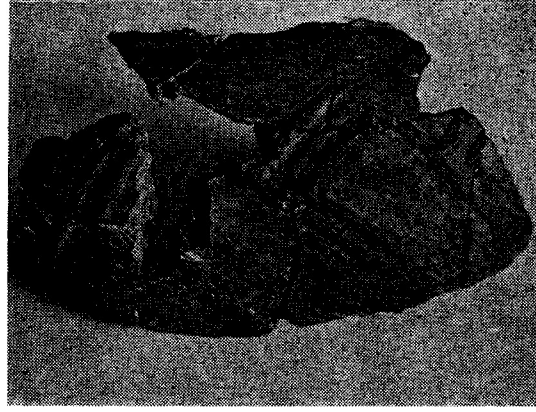
Res. 3 - FG - XII. Erken Bronz Çağının atnalı şeklinde olan diğeri bir ocağın yakından görünüşü.

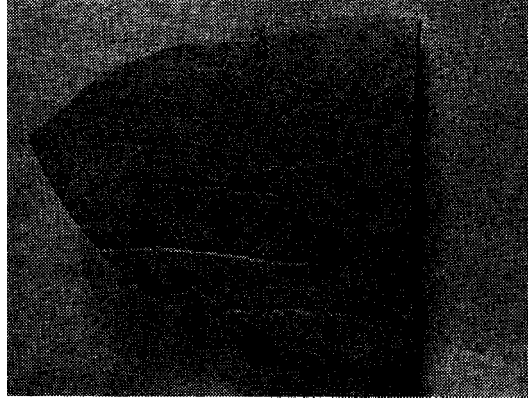
Res. 84 G

Res. 5

Res. 6

Res. 87 - Erken Bronz çağıdır; mükemmel baskısı. *) - /#/ ,

